

In: Gyron, Pavel. Claudio Monteverdi:
Gyron, Tancredi a Morindou. / 165
Praha: NDKSE & KLP, 2011.

PŘÍLOHA I:
**Torquato Tasso,
Gerusalemme Liberata,
canto XII, stanze 52-68**

Monteverdi zachází dosti volně s Tassovou básní. Kombinuje obě verze, tj. *Gerusalemme liberata* a *Gerusalemme conquistata*. V první a třetí sloce (stanice 52 a 54) zaměňuje pořadí veršů. V 52. stanci přebásní první dva verše tak, aby v úvodu skladby mohla zaznít jména obou protagonistů, která se v originální verzi, jež plynule navazuje na předchozí děj, nevyskytují. Nejvíce zasáhne do stanice 54., kde pozmění pořadí prvních čtyř veršů, což navodí poněkud jinou atmosféru: místo »*chiaro sol*« je strofa uvozena temným »*notte*«. V jednom případě vynechá část verše (»*indi riprese*«, 61, 6) a odstraní celou stanci 63., která svou atmosférou navazuje na stanci 54. (»*Notte, che nel profondo oscuro seno...*«); důvodem byl možná její retardační charakter – efektu zpomalení nebo zastavení děje využil skladatel předtím vícekrát a mohl se mu zdát již nadbytečný. Při výběru z obou verzí *Liberaty* klade důraz na tzv. klíčová slova, např. »*molto sangue*« místo »*molto piaghe*« (57, 6; srov. kap. *Hyperbola*, oddíl *Krev*, s. 142).

Pro srovnání uvádíme vedle sebe verzi Monteverdiho a Tassův originál.

Claudio Monteverdi:
Combattimento di Tancredi, et Clorinda

(BORNSTEIN, ed., 2007/I, s. XVIII n.)

Tancredi, che Clorinda un uomo stima,
vol ne l'armi provarla al paragone.
Va girando colei l'alpestre cima
ver'altra porta, ove d'entrar dispone.
Segue egli impetuoso, onde assai prima
che giunga, in guisa avien che d'armi suone,
ch'ella si volge e grida: «O tu, che porte,
correndo si?» Rispose: «E guerra e morte.»

«Guerra e morte avrai» disse, «io non rifiuto
darlati, se la cerchi», e ferma attendi.
Né vol Tancredi, ch'ebbe a piè veduto
il suo nemico, usar cavallo, e scende.
E impugna l'un l'altro il ferro acuto,
ed aguzza l'orgoglio e l'ira accende;
e vansi incontro a passi tardi e lenti
quai duo tori gelosi e d'ira ardenti.

Notte, che nel profondo oscuro seno
chiudesti e ne l'oblio fatto sì grande,
degnò d'un chiaro sol, degne d'un pieno
teatro opre sarian sì memorande.
Piaciati ch'indi il tragga e'n bel sereno
alle future età lo spiegghi e mande.
Viva la fama lor; e tra lor gloria
splenda del fosco tuo l'alta memoria.

Non schivar, non parar, non pur ritrarsi
voglion costor, né qui destrezza ha parte.
Non danno i colpi or finti or pieni or tardi:
toglie l'ombra e 'l furor l'uso de l'arte.
Odi le spade orribilmente urtarsi
a mezzo il ferro, el piè d'orma non parte;
sempre il piè fermo e la man sempre in moto,
né scende taglio in van, né punta a voto.

Torquato Tasso:
Gerusalemme liberata,
canto XII, stanze 52-68
(GUGLIELMINETTI, ed., 2000, s. 373-378)

52.
Vuol ne l'armi provarla: un uom la stima
degnò a cui sua virtù si paragone.
Va girando colei l'alpestre cima
verso'altra porta, ove d'entrar dispone.
Segue egli impetuoso, onde assai prima
che giunga, in guisa avien che d'armi suone,
ch'ella si volge e grida: «O tu, che porte,
che corri si?» Risponde: «E guerra e morte.»

53.
«Guerra e morte avrai» disse, «io non rifiuto
darlati, se la cerchi», e ferma attende.
Non vuol Tancredi, che pedon veduto
ha il suo nemico, usar cavallo, e scende.
E impugna l'uno e l'altro il ferro acuto,
ed aguzza l'orgoglio e l'ira accende;
e vansi a ritrovar non altrimenti
che duo tori gelosi e d'ira ardenti.

54.
Degne d'un chiaro sol, degne d'un pieno
teatro, opre sarian sì memorande.
Notte, che nel profondo oscuro seno
chiudesti e ne l'oblio fatto sì grande,
piacciati ch'io ne 'l tragga e'n bel sereno
a le future età lo spiegghi e mande.
Viva la fama loro; e tra lor gloria
splenda del fosco tuo l'alta memoria.

55.
Non schivar, non parar, non ritrarsi
voglion costor, né qui destrezza ha parte.
Non danno i colpi or finti, or pieni, or scarsi:
toglie l'ombra e 'l furor l'uso de l'arte.
Odi le spade orribilmente urtarsi
a mezzo il ferro, il piè d'orma non parte;
sempre è il piè fermo e la man sempre in moto,
né scende taglio in van, né punta a voto.

Torquato Tasso,
Osvobozený Jeruzalém.
XII, 52-68
(přeložil Jiří Konůpek, in: ČERNÝ, ed., 1967, s. 67-70)

52.
Ve zbrani chce ji vyzkoušet jak může
s nímž hoden je svou zdatnost změnit ranou,
však ona obihá návrší kužel
a do města chce vklouznout jinou branou.
On řinčí zbraní, žene se, jak může,
ona ho slyší, a než dostih štvanou,
zvolala v běhu: »Proč mě štveš jak chrt?
Co po mně chceš?« On na to: »Boj a smrt!«

53.
»Boj a s ním smrt, tu můžeš mít z mé dlaně,
když hledáš jil!« a ve střehu naň čeká.
Však Tankred se s ní, jdoucí pěšky k bráně,
nechce bít jízmo, už se s koně smeká
a oba vytasí své ostré zbraně,
bouří v nich pýcha, nenávisť se vzteká,
zuřivě napadnou se bojovníci
jak řevníci a hněvem diví býci.

54.
Zasloužil by si slunce místo stínu
ten slavný boj, plného divadla.
Noci, když do hlubiny tvého klínu
ta událost jak do tmy zapadla,
svol, ať ji předám paměti svých synů
a k jasu vynesu ji z propadla.
A pověst reků v slávě nehynoucí
s tvou památkou ať září, tmavá noci!

55.
Uhýbat, krýt se, couvnout nechtěli,
neplatí pro ně zákon obratnosti,
nač finty, terce, kvarty, ztráceli
dovednost šermu v temnu samou zlostí.
Slyš meče v ostrých srážkách čepelí,
nohy se o píd v strašné nehnutosti
nehnou, však paže švih, mih, bod a chvat,
není sek, který do prázdna by pad.

L'onta irrita lo sdegno alla vendetta,
 e la vendetta poi l'onta rinnova;
 onde sempre al ferir, sempre alla fretta
 stimol novo s'aggiunge e piaga nova.
 D'or in or più si mesce e più ristretta
 si fa la pugna, e spada oprar non giova:
 dansi co' pomi, infelloniti e crudi,
 cozzan con gli elmi insiem e con gli scudi.

Tre volte il cavalier la donna stringe
 con le robuste braccia, ed altre tante
 poi da quei nodi tenaci ella si scinge,
 nodi di fier nemico e non d'amante.
 Tornano al ferro, e l'un e l'altro il tinge
 con molto sangue; e stanco ed anelante
 e questi e quelli al fin pur si ritira,
 e dopo lungo faticar respira.

L'un l'altro guarda, e del suo corpo esangue
 su 'l pomo de la spada appoggia il peso.
 Già de l'ultima stella il raggio langue
 su 'l primo albor ch'è in oriente acceso.
 Vede Tancredi in maggior copia il sangue
 del suo nemico, e in sé non tanto offeso.
 Ne gode e insuperbisce. Oh nostra folle
 mente ch'ogn'aura di fortuna estolle!

Misero, di che godi? oh quanto mesti
 fiano i trionfi ed infelice il vanto!
 Gli occhi tuoi pagheran, s'in vita resti,
 di quel sangue ogni stilla un mar di pianto.
 Così tacendo e rimirando, questi
 sanguinosi guerrier cessaro alquanto.
 Ruppe il silenzio alfin Tancredi e disse,
 perch' il suo nome a l'un l'altro scoprisse:

«Nostra sventura è ben che qui s'impieghi
 tanto valor, dove silenzio il copra.
 Ma poi che sorte rea vien che ci nieghi
 e lode e testimon degno de l'opra,

56.
 L'onta irrita lo sdegno a la vendetta,
 e la vendetta poi l'onta rinnova;
 onde sempre al ferir, sempre a la fretta
 stimol novo s'aggiunge e cagion nova.
 D'or in or più si mesce e più ristretta
 si fa la pugna, e spada oprar non giova:
 dansi co' pomi, e infelloniti e crudi
 cozzan con gli elmi insieme e con gli scudi

57.
 Tre volte il cavalier la donna stringe
 con le robuste braccia, ed altrettante
 da que' nodi tenaci ella si scinge,
 nodi di fer nemico e non d'amante.
 Tornano al ferro, e l'uno e l'altro il tinge
 con molte piaghe; e stanco ed anelante
 e questi e quegli al fin pur si ritira,
 e dopo lungo faticar respira.

58.
 L'un l'altro guarda, e del suo corpo essangue
 su 'l pomo de la spada appoggia il peso.
 Già de l'ultima stella il raggio langue
 al primo albor ch'è in oriente acceso.
 Vede Tancredi in maggior copia il sangue
 del suo nemico, e sé non tanto offeso.
 Ne gode e superbisce. Oh nostra folle
 mente ch'ogn'aura di fortuna estolle!

59.
 Misero, di che godi? oh quanto mesti
 fiano i trionfi ed infelice il vanto!
 Gli occhi tuoi pagheran (se in vita resti)
 di quel sangue ogni stilla un mar di pianto.
 Così tacendo e rimirando, questi
 sanguinosi guerrier cessaro alquanto.
 Ruppe il silenzio al fin Tancredi e disse,
 perch' il suo nome a lui l'altro scoprisse:

60.
 «Nostra sventura è ben che qui s'impieghi
 tanto valor, dove silenzio il copra.
 Ma poi che sorte rea vien che ci neghi
 e lode e testimon degno de l'opra,

56.
 Potupa k pomstě dráždí pohrdání
 a pomsta novou potupu zas vzbudí,
 k většímu spěchu, do nového klání
 je nový osten, nový zásah pudí.
 Těsně jsou objati jak v pojímání.
 Meč nemá místa dost od hrudi k hrudi.
 Biji se jílci, hruškou meče, štítý
 i přílbicemi vedou už boj litý.

57.
 Po třikrát rytíř děvů pevně spoutá
 v sevření paží, ona po třikrát
 ta sokova, ne milencova pouta,
 tím pevnější, dokáže rozervat.
 Vráťí se k mečům, v krvi vykoupou ta
 těla už zbrocená, jež zlomil boj a chvat.
 Až couvnou bojovník i bojovnice,
 po těžké řeži těžce dýchající.

58.
 Na sebe hledí, tíží těl, z nichž valí
 krev, opřou zmoženi o hrušku meče,
 poslední záře hvězd se bledá kalí,
 z východu žhavé zlato jitra teče.
 Zří Tankred, že z něho jen ručej malý
 se lije, z ní však proudem krev z té seče.
 I zpychne. Jak se v pýše duše klame,
 pro pouhý záblesk štěstí zajásáme.

59.
 Nač jásáš, bídný, tvoji radost brzy
 vystřídá smutek a tvou pýchu žal.
 Budeš-li živ, zaplatíš mořem slzí
 krůpěje krve, ježs tu proléval.
 Odpočivali, pohled lačně drzý
 sok na soka jen mlčky upíral,
 až zrušil ticho Tankred troufalý
 a chtěl, ať mu sok jméno odhalí.

60.
 »Žel, hrdinství, jež dokazujem v klání,
 v mlčení má být navždy zahaleno.
 Když svědky mít nám krutý osud brání,
 jichž ústy mělo by být rozhlášeno,

pregoti, se fra l'armi han loco i prieghi,
che 'l tuo nome e 'l tuo stato a me tu scopra,
acciò ch'io sappia, o vinto o vincitore,
chi la mia morte o la mia vita onore.»

Rispose la feroce: «Indarno chiedi
quel c'ho per uso di non far palese.
Ma chiunque io mi sia, tu innanzi vedi
un di quei duo che la gran torre accese.»
Arse di sdegno a quel parlar Tancredi:
«E in mal punto il dicesti;
e' l tuo dir e' l tacer di par m'alletta,
barbaro discortese alla vendetta.»

Torna l'ira nei cori e li trasporta,
benché deboli in guerra, fiera pugna,
u'è l'arte in bando u'è già la forza è morta,
ove, in vece, d'entrambi il furor pugna!
Oh che sanguigna e spaziosa porta
fa l'una e l'altra spada, ovunque giugna,
ne l'armi e ne le carni! e se la vita
non esce, sdegno tienla al petto unita.

Ma ecco omai l'ora fatal è giunta
che 'l viver di Clorinda al suo fin deve.
Spinge egli ferro nel bel sen di punta
che vi s'immerge e' l sangue avido beve;
e la veste, che d'or vago trapunta
le mammelle stringea tenera e lieve,
l'empie d'un caldo fiume. Ella già sente
morirsi, e' l piè le manca egro e languente.

pregoti (se fra l'arme han loco i preghi)
che 'l tuo nome e 'l tuo stato a me tu scopra,
acciò ch'io sappia, o vinto o vincitore,
chi la mia morte o la vittoria onore.»

61.
Risponde la feroce: «Indarno chiedi
quel c'ho per uso di non far palese.
Ma chiunque io mi sia, tu inanzi vedi
un di quei due che la gran torre accese.»
Arse di sdegno a quel parlar Tancredi,
e: «In mal punto il dicesti»; indi riprese
«il tuo dir e 'l tacer di par m'alletta,
barbaro discortese, a la vendetta.»

62.
Torna l'ira ne' cori, e li trasporta,
benché debili in guerra. Oh fera pugna,
u' l'arte in bando, u' già la forza è morta,
ove, in vece, d'entrambi il furor pugna!
Oh che sanguigna e spaziosa porta
fa l'una e l'altra spada, ovunque giugna,
ne l'arme e ne le carni! e se la vita
non esce, sdegno tienla al petto unita.

63.
Qual l'alto Egeo, perché Aquilone o Noto
cessi, che tutto prima il volse e scosse,
non s'accheta ei però, ma 'l suono e 'l moto
ritien de l'onde anco agitate e grosse,
tal, se ben manca in lor co 'l sangue vòto
quel vigor che le braccia a i colpi mosse,
serbano ancor l'impeto primo, e vanno
da quel sospinti a giunger danno a danno.

64.
Ma ecco omai l'ora fatale è giunta
che 'l viver di Clorinda al suo fin deve.
Spinge egli il ferro nel ben sen di punta
che vi s'immerge e 'l sangue avido beve;
e la veste, che d'or vago trapunta
le mammelle stringea tenera e leve,
l'empie d'un caldo fiume. Ella già sente
morirsi, e 'l piè le manca egro e languente.

pak, je-li čas na prosby v ryku zbraní,
odhal mi, prosím tě, svůj stav a jméno.
Ať se štítem či na štítě, chci znát,
kdo bude ctít mé vítězství či pád.«

61.
»Marně se ptáš.« dí hlasem blízkým jeku,
»co ve zvyku mám tajit, zvědět chceš.
Však před sebou máš jednoho z dvou reků,
kdož spálili vám vaši velkou věž.«
Vzplál Tankred při té řeči v divém vzteku,
[děf:] »Špatně chvíli volit dovedeš,
k pomstě mě štve tvá řeč i mlčení,
ty barbarské a hrubé stvoření!«

62.
Šilený běs jim zase srdce svírá
a srazí se, ač mdlí, zas v hrůzném boji.
Kdež umění! I síla odumírá!
Jejich zbraň vztek, který se neukojí.
Kam padne meč, tam zeje hrozná díra
jak brána široká v mase i zbroji,
z níž krev se řine, jenom pohrdání
životu z jejich hrudi prchnout brání.

63.
Když severák i jižní vítr ztichá,
Egejské moře utišit se snaží,
však hřmí a hučí, zdivočele šplíchá,
do vlny vlna rozbouřena vráží,
tak ač z nich s krví prchá moc i pýcha,
jež do úderů žene svaly paží,
přec starý vzdor jej ovládá i pannu,
jím štvání zasazují k ráně ránu.

64.
Však hle, již osudná se blíží chvíle,
kdy nastal konec Klorindina žití.
On vhrouží meč v to krásné ňadro bílé
a lehký háv, v němž zlaté nitky svítí,
jenž její ňadra objímal tak mile,
už rudý přívál náhle krví sytí
jak horká řeka. Smrt se k ní už chýlí,
ochablé nohy pod ní povolily.

Segue egli la vittoria, e la trafitta
vergine minacciando incalza e preme.
Ella, mentre cadea, la voce afflitta
movendo, disse le parole estreme;
parole, parole ch'a lei novo spirto adita,
spirto di fé, di carità, di speme:
virtù ch'or Dio l'infonde, e se rubella
in vita fu, la volse in morte ancella.

«Amico, hai vinto: io ti perdon, perdona
tu ancora, al corpo no, che nulla pave,
a l'alma sì; deh! per lei prega, e dona
battesmo a me ch'ogni mia colpa lave.»
In queste voci languide risuona
un non so che di flebile e soave
ch'al cor gli scende ed ogni sdegno ammorza,
e gl'occhi a lagrimar gli invoglia e sforza.

Poco quindi fontan nel sen del monte
scaturia mormorando un picciol rio.
Egli v'accorse e l'elmo empié nel fonte,
e tornò mesto al grande uffizio e pio.
Tremar sentì la man, mentre la fronte
non conosciuta ancor sciolse e scoprio.
La vide e la conobbe, e restò senza
e voce e moto. Ah! vista! ah! conoscenza!

Non morì già, ché sue virtuti accolse
tutte in quel punto e in guardia al cor le mise,
e premendo il suo affanno a dar si volse
vita con l'acqua a chi co 'l ferro uccise.
Mentr'egli il suon de' sacri detti sciolse,
cofei di gioia trasmutossi e rise;
e in atto di morir lieta e vivace,
dir pareo: «S'apre il ciel; io vado in pace.»

65.
Segue egli la vittoria, e la trafitta
vergine minacciando incalza e preme.
Ella, mentre cadea, la voce afflitta
movendo, disse le parole estreme;
parole ch'a lei novo un spirto ditta,
spirto di fé, di carità, di speme:
virtù ch'or Dio le infonde, e se rubella
in vita fu, la vuole in morte ancella.

66.
«Amico, hai vinto: io ti perdon... perdona
tu ancora, al corpo no, che nulla pave,
a l'alma sì; deh! per lei prega, e dona
battesmo a me ch'ogni mia colpa lave.»
In queste voci languide risuona
un non so che di flebile e soave
ch'al cor gli scende ed ogni sdegno ammorza,
e gli occhi a lagrimar gli invoglia e sforza.

67.
Poco quindi fontan nel sen del monte
scaturia mormorando un picciol rio.
Egli v'accorse e l'elmo empié nel fonte,
e tornò mesto al grande ufficio e pio.
Tremar sentì la man, mentre la fronte
non conosciuta ancor sciolse e scoprio.
La vide, la conobbe, e restò senza
e voce e moto. Ah! vista! ah! conoscenza!

68.
Non morì già, ché sue virtuti accolse
tutte in quel punto e in guardia al cor le mise,
e premendo il suo affanno a dar si volse
vita con l'acqua a chi co 'l ferro uccise.
Mentre egli il suon de' sacri detti sciolse,
cofei di gioia trasmutossi, e rise;
e in atto di morir lieto e vivace,
dir pareo: «S'apre il cielo; io vado in pace.»

65.
Vítězství dovrší a probodenou
pannu dál svírá, ohrožuje znova
a ona žalným hlasem na kolenou
vyráží ještě poslední svá slova,
slova, jež z duše na rty se jí ženou:
Naděje, láska, víra, pro ni nová.
Ty ctností Bůh teď vdech své odbojnici,
jež ve smrti je jeho služebníci.

66.
»Příteli, vyhráls, odpouštím, ty zase
mně odpusť, tělu ne, to temné stíny
neděsí, duši však, té pomoz k spáse,
uděl mi křest, jenž smyje moje viny.«
A zaznívá v tom mdlém a mroucím hlase
tón líbezný a žalostný, tak jiný,
jenž k srdci se mu vplíží, hněvy zduší,
že bezděčně zaplakat nad ní musí.

67.
Opodál z lůna hory pramení
malinký ručej, zpívá zurčící.
Vodu k té svatě službě v prameni
nabral a smuten nes ji v přílbici.
Třesoucí rukou jako v mámení
zved hledí dosud čelo kryjící,
poznal ji, strnul němý, bez lkaní:
Jaký to pohled, jaké shledání!

68.
Div neumřel, však síly sebral znova,
jen že mu srdce vynechá, se bojí.
Však potlačí svůj žal, naději chová,
že vodou vrátí život té, již v boji
proklál, a říká nad ní svatá slova
křtu. Smává radost, naděje ji hojí,
nebe a život se jí otvírají,
dí šťastný pohled: Smířena jdu k ráji.